

## Modalități de dezvoltare a abilităților de comunicare la elevii din familii vulnerabile

### Developing communicative abilities in children from vulnerable families

Oana PREDA <sup>1</sup>

#### Abstract

*Within families affected by socio-economic and cultural disadvantage, proper communication situations are infrequent or likely to trigger negative emotional effects. Children growing up in such families are less involved in communicative activities with their parents and may be emotionally inhibited, thus causing mothers to complain about the youngsters' passivity (Piff, Moskowitz, 2018). Researchers have put forward several methods for preparing parents in disadvantaged families to optimize verbal communication with their children as well as to improve parent-teacher communication. In order to manage the quality of communication in the case of families vulnerable due to socio-economic and cultural disadvantage, pre-school staff, teachers, speech therapists and school counselors should establish personalized programmes meant to develop the communicative abilities of both parents and children*

**Keywords:** vulnerable family, communicative ability, verbal communication skills, learning techniques, formative assessment

#### Introducere

Comunicarea evidențiază modul în care relaționăm cu cei din jurul nostru, în cadrul oricărui tip de activitate, începând de la nivelul familiei și continuând cu nivelurile școlare, viața socială și profesională. Comunicarea reprezintă un proces complex în cadrul căruia gândurile sunt transpuse în simboluri verbale și nonverbale, iar de modul cum se realizează aceasta depinde succesul oricărei relații interpersonale sau activități umane. Comunicarea presupune o interacțiune între oameni, desfășurată prin modalități variate: direct - prin cuvinte, gesturi, mimică și indirect prin intermediul telefonului, internetului etc.

Comunicarea este un proces de transmitere a informațiilor, între două sau mai multe persoane, în care mesajul pleacă

de la emițător și ajunge la receptor(i), prin intermediul unor canale specifice. Limbajul joacă un rol critic în modelarea gândurilor, credințelor și sentimentelor noastre. Limbajul este un instrument persuasiv puternic, așa că ar trebui să fie utilizat în mod adecvat pentru desfășurarea unei relații comunicative eficiente (Pânișoară, 2003).

Pentru a comunica eficient este nevoie să primim feedback. Astfel putem verifica în ce măsură a fost înțeles mesajul. După ce transmitem mesajul, este bine să observăm efectul obținut. Uneori este necesar să se pună întrebări pentru a verifica dacă mesajul recepționat este cel dorit. În caz contrar, trebuie să găsim o cale adecvată de a reformula mesajul, folosind alte cuvinte și eventual alt canal de comunicare. Finalitatea comunicării

presupune că mesajul inițial codificat este decodificat corect și acceptat de receptor.

Supraîncărcarea informațională conduce la scăderea eficacității comunicării. Volumul informațional mare poate induce decodificarea incompletă a mesajului de către receptor. Uneori apar diferite bariere în comunicare. Acestea includ tot ceea ce limitează, îngreunează sau blochează transferul de informații de la emițător către receptor. Barierele pot să apară în toate componentele procesului de comunicare și sunt de mai multe feluri:

- bariere de receptare - țin de mediul care interferează, de atitudinile și valorile receptorului, de nevoile și de așteptările sale;
- bariere de înțelegere- țin de limbajul/ limba utilizată, de abilitatea receptorului de a asculta și de a recepționa mesaje care nu sunt în concordanță cu propriile concepții;
- bariere de acceptare - sunt în general prejudecăți, conflicte personale.

Oamenii au tendința să perceapă mesajele filtrându-le prin punctul lor propriu de vedere. Tocmai de aceea este necesar controlul înțelegerii prin intermediul feedback-ului. Perceperea eronată mesajelor poate fi o barieră de natură semantică și apare, în general, datorită limitelor în interpretarea codurilor prin care se comunică. Există o comunicare reală doar atunci când cealaltă persoană înțelege mesajul transmis. Activitățile pentru dezvoltarea competențelor de comunicare și a producărilor verbale ale elevilor se bazează pe paradigmele comunicării depline (Grossman, 2011).

Unii cercetători au studiat problema comunicării verbale din cadrul familiilor

dezavantajate socio-economic, evidențiind caracteristicile limbajului utilizat de mame atunci când ele se adresează copiilor. Astfel, studiile arată că mamele copiilor din medii defavorizate socio-cultural comunică mai puțin cu aceștia, discursul lor verbal este mai sărac și, în general, interacțiunile sunt de o calitate mai slabă. De asemenea, s-a constatat o utilizare mai rară a frazelor declarative de către mame și un procentaj mai crescut al exprimărilor imperative prin care cereau realizarea unor acțiuni. Adesea interacțiunile comunicaționale verbale sunt reduse sau provoacă stări emoționale negative. La rândul lor, copiii sunt mai puțin activi în relațiile comunicaționale cu mamele lor, sunt inhibați emoțional, iar mamele se plâng adesea de pasivitatea copiilor (Eurydice, 2009; Nader-Grosbois, 2014; Piff, Moskowitz, 2018).

Gestionarea calității comunicării părinți-copii în contextul familiilor dezavantajate socio-economic și cultural

Comunicarea eficientă este piatra de temelie a educației copiilor în mediul familial și școlar. O serie de studii arată că implicarea părinților în activitățile comunicative verbale cu copiii lor influențează în mod pozitiv performanțele și motivația acestora de a învăța (Epstein, 1992).

Un elev care nu poate comunica eficient nu se va putea integra cu succes în școală și în societate. Acesta este motivul pentru care formarea unor abilități de comunicare dezvoltate trebuie să servească drept deziderat major. Abilitățile de comunicare sunt esențiale pentru a avea o carieră de succes în orice domeniu de activitate.

Comunicarea eficientă este una dintre caracteristicile obligatorii pentru educarea copiilor din familiile defavorizate, cu scopul integrării acestora în grădiniță și școală (Stănciulescu, 2002).

Pentru a gestiona calitatea comunicării în contextul familiilor dezavantajate socio-economic și cultural, barierele și importanța acordată comunicării ar trebui să fie stabilite în mod clar de către educatoare, profesori, logopezi și consilieri școlari.

Redăm în cele ce urmează câteva repere și modalități de antrenare a părinților din familii defavorizate pentru optimizarea comunicării verbale realizată cu copiii lor.

Educatoarele, profesorii, logopezii și consilierii școlari vor da mai întâi părinților câteva informații cu privire la ascultarea activă.

Ascultarea activă devine inefficientă dacă părinții sau copiii:

- sunt preocupați de ceea ce vor răspunde și astfel nu mai sunt atenți la ceea ce li se comunică;
- așteaptă ocazia de a se putea concentra pe o problemă dezbătută de către altcineva și de a vorbi despre ea;
- ascultă selectiv și aud doar ce vor să audă;
- întrerup ceea ce li se comunică și schimbă mesajul, pentru a-și atinge propriul scop.

b) Educatoarele, profesorii, logopezii și consilierii școlari vor sublinia faptul că există câteva abilități de ascultare esențiale pentru o comunicare eficientă:

- acordați atenție copilului interlocutor.
- adoptați o postură fizică adecvată și deschisă.

- mențineți contactul vizual și expresia facială potrivită pentru a arăta că sunteți interesat de ceea ce vă comunică interlocutorul.
- arătați că sunteți atenți la ceea ce vi se comunică!
- nu întrerupeți și nu schimbați subiectul mesajelor verbale;
- încurajați copiii să vorbească, prin reacții simple la mesajul transmis;
- puneți întrebări relevante, care solicită mai mult decât un răspuns simplu de genul “da” sau “nu”;
- nu vă asumați rolul celui “atotștiutor” sau al “justițiabilului” și nu puneți prea multe întrebări justificative;
- folosiți tăcerea activă;
- utilizați abilitățile reflective: reflectați asupra mesajelor transmise de copil;
- vorbiți despre ceea ce credeți că simte copilul interlocutor;
- exprimați-vă interesul în legătură cu subiectul discuției;
- verificați dacă ați înțeles corect mesajul transmis verbal de copil (“dacă înțeleg bine...”, “deci, îmi spui că....”, “mi se pare că-mi spui că...”)
- cereți politicos copilului-interlocutor să vorbească despre problema care îl preocupă. folosiți expresii verbale stenicizante ( ”știu că există multe probleme, vorbește-mi însă despre una care te preocupă în principal și în legătură cu care putem face ceva...” din cele ce mi-ai spus, înțeleg că problema principală este aceea că...”)

Pe baza sugestiilor oferite în mod clar de către educatoare, profesori, logopezi și consilieri școlari, părinții conștientizează faptul că ascultarea activă a ceea ce comunică verbal și non-verbal copiii este

un aspect important în procesul comunicării dintre ei și copii.

Desigur, și copiii trebuie antrenați pentru a fi capabili să utilizeze ascultarea activă în diferite situații de comunicare cu părinții. De exemplu, se pot organiza unele activități sau jocuri-exercițiu, precum cea prezentată mai jos.

#### Activitate: Jocul "șoaptelor": 25 minute

**Obiective** Dezvoltarea abilității de ascultare activă pe parcursul comunicării.

**Înțelegerea rolului ascultării și vorbirii în procesul comunicării;**

**Metoda:** Jocul șoaptelor/ telefonul fără fir.

În comunicare se utilizează trei mesaje scurte, apoi trei mesaje lungi, mai complexe.

#### **Derularea activității**

1) În grupe de șase, copiii stau în linie dreaptă.

2) Fiecare grupă primește același mesaj, care este șoptit primei persoane din rând.

Persoana aceasta va șopti celui de lângă el și tot așa se va proceda în continuare, până mesajul va ajunge la ultima persoană.

3) Odată ce mesajul ajunge la ultima persoană, aceasta trebuie să spună tare, pentru întregul grup, ceea ce a înțeles.

4) Compararea mesajului final cu mesajul original

5) Urmează discuții cu privire la motivele pentru care mesajul final diferă de cel inițial.

6) Realizarea unui listă cu strategii de comunicare verbală eficientă care pot favoriza o mai bună comunicare.

Părinții și copiii pot fi invitați să completeze un tabel referitor la calitățile lor de ascultător într-o situație de comunicare interpersonală (Tabelul I)

*Tabelul I - Calitățile de ascultător într-o situație de comunicare interpersonală*

|                                                                                     | Întotdeauna | Deseori | Uneori | Niciodată |
|-------------------------------------------------------------------------------------|-------------|---------|--------|-----------|
| Eu mă concentrez asupra discuției, indiferent de subiect                            |             |         |        |           |
| Eu ascult chiar dacă cunosc subiectul discuției                                     |             |         |        |           |
| Privesc interlocutorul                                                              |             |         |        |           |
| Pun întrebări când nu înțeleg ceva                                                  |             |         |        |           |
| Încerc să nu îmi zboare gândul la altceva                                           |             |         |        |           |
| Evit discuțiile dacă nu sunt de acord cu interlocutorul                             |             |         |        |           |
| Mă concentrez asupra cuvintelor interlocutorului dar nu asupra sensului lor         |             |         |        |           |
| Mă abțin să critic interlocutorul                                                   |             |         |        |           |
| Înțeleg imediat indicațiile                                                         |             |         |        |           |
| Sunt atent nu numai la cuvinte, dar și la gesturi, timbrul vocii, limbajul corpului |             |         |        |           |

Prin diferite forme de exersare a abilităților de ascultare activă în procesul de comunicare, propuse atât părinților cât și copiilor, aceștia vor conștientiza faptul că cel care percepe mesajul verbal poate să furnizeze feedback-ul necesar pentru a verifica acuratețea receptării în procesul comunicării.

Exercițiile de comunicare îmbunătățesc considerabil abilitățile copilului, acesta fiind principalul motiv pentru care profesorii și consilierii școlari caută în mod activ și creativ modalități pentru a-i implica pe părinți (Vianin, 2011; Bodea-Hațegan, 2015).

Validarea competențelor comunicative în relațiile dintre școală și familiile vulnerabile

În toate contextele de colaborare dintre școală și familiile defavorizate socio-economic, educativ și cultural se impune implicarea părinților în activități de stimulare și dezvoltare a abilităților de comunicare, ceea ce contribuie la îmbunătățirea performanțelor școlare ale copiilor (Bărbulescu, Rotaru, 2014).

Cu cât părintele este implicat mai mult, cu atât șansa de succes școlar a copilului este mai mare. Părintele poate influența decisiv atitudinea copilului față de școală, comportamentul la clasă, stima de sine și motivația. Implicarea părinților aduce beneficii atât pentru copii, cât și pentru părinți. Părinții vor avea o mai bună înțelegere a curriculum-ului și a activităților școlare și vor comunica mai bine cu copiii lor.

Copiii care vorbesc în familie o limbă diferită de limba de predare – cum este, de exemplu, cazul unor copii rromi - sunt beneficiarii unor programe personalizate pentru formarea și dezvoltarea abilităților de comunicare, astfel încât să aibă succes școlar. Dacă în familie doresc să nu utilizeze doar limba maternă, atunci și părinții lor ar trebui să utilizeze nu numai limba etniei lor, ci și limba învățată și folosită de copii la școală.

Booth și Ainscow (2016, p. 117) au elaborat un ghid bazat pe o serie de întrebări ajutătoare pentru personalul școlilor care se confruntă cu astfel de cazuri sau cu situații asemănătoare (elevi care au învățat în alte țări și s-au întors în țară, etc.).

4. Împărtășesc adulții și copiii responsabilitatea de a-i ajuta să învețe "limba de predare" pe cei care vorbesc acasă o limbă diferită?
5. Personalul se informează cu privire la existența resurselor de învățare în cadrul grupurilor celor care au sosit recent în țară, precum cele oferite de către instituțiile religioase și culturale?
6. Școala oferă sau cunoaște oferte de cursuri pentru învățarea "limbii locale" și pentru creșterea nivelului de alfabetizare pentru părinți/reprezentanții legali și rudele mai în vârstă, într-un cadru de învățare atractiv pentru adulți, indiferent de statutul social și de genul acestora?
7. Școala valorizează competențele de utilizare a mai multor limbi a celor ce au optat să învețe limba locală, ca limbă străină?
8. Adulții și copiii manifestă interes pentru limbile vorbite de alții și depun efort să învețe unele cuvinte din limbile auzite?
9. Limba vorbită acasă de copii este integrată la lecții sau în teme pentru acasă?
10. Școala se asigură că se pune la dispoziția copiilor oportunitatea de a-și reflecta competențele lingvistice în cadrul opțiunilor de testare, din sistemul public?
11. Școala pune în valoare tezaurul cultural, precum bucătăria națională,

- muzica și cântecele, pe care copiii și familiile acestora le aduc din țările lor?
12. Sprijinul acordat celor care învață "limba locală", ca limbă diferită de cea vorbită acasă, ia în considerare obstacolele în calea învățării, în toate aspectele legate de predare, curriculum și organizare școlară?
  13. Optimizarea activităților care sporesc gradul de participare a copiilor în învățarea "limbii locale" ca limbă străină, au rolul să reducă barierele din calea învățării și a participării copiilor?
  14. Sprijinul acordat copiilor care învață "limba locală" se concentrează mai mult pe identificarea și depășirea barierelor din calea învățării și a participării, decât asupra diferențierii între „a avea dificultăți în învățarea unei limbi străine” și „a avea o dificultate de învățare”?
  15. Sunt disponibili interpreți pentru limbajul semnelor sau al limbii materne, pentru a acorda sprijin celor ce au nevoie de el?
  16. Este recunoscut drept barieră posibilă în calea proceselor de învățare și a participării faptul că s-a migrat într-o altă țară și într-o altă cultură?
  17. Sunt recunoscute traumele în urma experienței negative suferite de tinerii care solicită azil, drept factori care contribuie la dificultățile cu care se confruntă aceștia în școli?
  18. Copiii sunt ajutați de școală să înțeleagă faptul că, manifestând interes pentru comunicare și ascultându-i pe alții, îi ajută să depășească barierele din comunicarea cu copiii ce vorbesc alte limbi și provin din alte culturi?
  19. Profesorii fac apel, dacă există disponibilitate, la sprijinul acordat în predare din partea cuiva care are un

trecut cultural comun cu copiii care vorbesc acasă o altă limbă?

În opinia lui Booth și Ainscow (2016), sprijinul oferit copiilor care vorbesc o limbă diferită de limba de predare reprezintă o resursă pentru întreaga școală. Personalul școlii trebuie să colaboreze pentru a oferi un sprijin coordonat tuturor copiilor. Lecțiile îi ajută pe copii să înțeleagă asemănările și diferențele dintre limba maternă și limba de predare la clasă, respectându-se valorile culturale specifice.

Profesorii trebuie să se exprime adecvat atât verbal, cât și în scris, în scopul de a-i informa pe părinți cu privire la progresul copiilor lor. Ei trebuie să poată explica punctele forte și punctele slabe ale elevilor lor, astfel încât părinții să înțeleagă mesajul și să fie mai degrabă receptivi decât să aibă o atitudine defensivă. Acest lucru este important mai ales atunci când profesorul transmite un mesaj referitor la abateri disciplinare sau probleme de învățare ale elevului. Mesajul trebuie să fie livrat în mod clar și cu tact. Profesorii, părinții și elevii trebuie să se simtă confortabil în procesul de comunicare dintre școală și familie.

### Bibliografie

- Bărbulescu Anca Gabriela, Rotaru Maria-Cristina (Coord., 2014). Strategii de consolidare a cooperării școală-familie-comunitate. Ghid metodic pentru formatori. Iași. Editura Sfântul Ierarh Nicolae.
- Bodea-Hațegan, C. (2015). Tulburările de limbaj și comunicare. În: A. Roșan (coord.). Psihopedagogie specială. Modele de evaluare și intervenție. Iași : Editura Polirom: 212—243.

Booth , Ainscow (2016) Index pentru incluziune: un ghid al dezvoltării școlare

bazate pe valori incluzive. Index for Inclusion Network (IfIN) Norwich Street, Cambridge, CB2 1ND.

Eurydice (2009). Early Childhood Education and Care in Europe: Tackling Social and Cultural Inequalities. Brussels: Eurydice.

Grossman, F. (2011). Didactique du lexique: état des lieux et nouvelles orientations. *Pratiques*, 149/150: 103-108.

Nader-Grosbois, N. (2014). Développement cognitif et communicatif du jeune enfant: Du normal au pathologique. Bruxelles: De Boeck

Pânișoară, O.I. (2003). Comunicarea eficientă. Metode de interacțiune educațională. Iași: Editura Polirom

Piff, P. K., Moskowitz, J. P. (2018). Wealth, poverty, and happiness: Social class is differentially associated with positive emotions. *Emotion*, 18, 902–905. doi:10.1037/em00000387

Stănciulescu, E. (2002). Sociologia educației familiale. Iași. Editura Polirom.

Vianin, P. (2011). Ajutorul strategic pentru elevii cu dificultăți școlare. Cluj-Napoca: Editura ASCR.

---

<sup>1</sup>Profesor psihopedagog. Școala Gimnazială Specială CRDEII Cluj-Napoca  
Email: [ana\\_preda2004@yahoo.com](mailto:ana_preda2004@yahoo.com)